

*А.А.Трембіцький,
м. Хмельницький*

До бібліографії праць Володимира Герасименка

В статті зроблена спроба укласти список опублікованих і рукописних праць знаного українського літературознавця, історика, краєзнавця та етнолога, декана філологічного факультету Кам'янець-Подільського ІНО (1924), доктора філологічних наук, подолянина Володимира Яковича Герасименка (1895-1984).

Ключові слова: етнолог, літературознавець, бібліографія, Володимир Герасименко.

Дослідження життєвого шляху і творчих здобутків вченого літературознавця, історика, краєзнавця, етнографа та науково-громадського діяча подолянина Володимира Яковича Герасименка обмежувалося оприлюдненням українськими істориками та краєзнавцями нечисленних, переважно стислих розвідок. Деякі аспекти його біографії і наукової діяльності висвітлили в своїх працях Є.Сіцінський [1], Ф.Сарана [2], Л.Баженов [3], В.Мацько [4; 5], В.Мацько і Б.Семенко [6], Г.Зленко [7], А.Трембіцький [8; 9; 10; 11] та інші [12; 13]. Окремі напрями його діяльності й досі залишаються малознаними і вимагають спеціальних досліджень, які, на жаль, відсутні.

Володимир Якович Герасименко-Волковинський (таке прізвище він вказував у багатьох документах до 1929 р.) [14] народився 15(28) липня 1895 р. у с. Вовковинці (тепер смт Деражнянського р-ну Хмельницької обл.) [2]. Сім'я не мала великих статків, однак природна шляхетність і розум визначили його подальший шлях, 1912 року він закінчив 6 класів гімназію [6, с. 3], у 1914-1917 рр. – навчався в Миколаївському педагогічному інституті, після закінчення якого читав лекції в цьому ж інституті [13, с. 61]. Володимир Якович досить рано захопився науково-дослідною роботою, вже 1919 року у видавничій секції місцевої “Просвіти” видрукував свою першу літературознавчу розвідку “Поезія України”, присвятивши її батькам як “доказ вдячності і любові” [6, с. 4].

1919 року переїхав до Кам'янця-Подільського, де продовжив навчання на історико-філологічному факультеті державного українського університету [13, с. 61], пізніше – в Інституті народної освіти. Подружився з відомим “неокласиком”, викладачем, літерату-

рознавцем, поетом Михайлом Драй-Хмарою, навколо якого гуртувалися здібні студенти [6, с. 3] як Юхим Філь, Василь Зборовець, Володимир Гагенмейстер, Володимир Свідзінський, Марія Недужа-Соколова, Федір Шумлянський та інші. У 1922-1923 рр. навчався в аспірантурі науково-дослідної кафедри Кам'янець-Подільського ІНО, яку закінчив достроково і читав історію літератури на кафедрі української літератури [13, с. 61]. У березні 1924 року став деканом філологічного факультету ІНО [15, арк. 51]. У Кам'янці-Подільському зустрів чарівну, молоду, освічену дівчину Наталію Солуху (1905-1992) [13, с. 61], молодшу доньку відомого подільського лікаря, громадсько-просвітницького діяча, першого голови Подільської “Просвіти”, Костя Солухи. Одружились 13(26) серпня 1923 р. і прожили в злагоді понад 60 років. У найважчі, найдраматичніші періоди життя вона завжди була поряд з ним, підтримувала і допомагала Володимирі Яковичу. Таким чином, Кам'янець-Подільський період життя визначив увесь подальший творчий шлях Володимира Герасименка.

1924 року на запрошення дирекції Одеського ІНО переїжджає до Одеси і стає викладачем, тут продовжив наукові дослідження, видав матеріали про життя і творчість видатних письменників-подолян А. Свидницького і С. Руданського, які, як свідчить складений нами список його праць, стали для нього пріоритетом і любов'ю на все подальше життя [6, с. 6].

21 червня 1925 р. відбулися установчі збори Кам'янець-Подільського Наукового при ВУАН товариства, утворені його краєзнавча (*керівник Є. Сіцінський*), історико-філологічна (*до 24.10.1926 – К. Копержинський, пізніше Ю.Філь*), педагогічна (*Ф.Заручинський*), соціально-економічна (*І.Олійник*) секції. Товариство очолив професор О. Полонський, а з жовтня 1926 р. – Д. Богацький, заступником голови став Є. Сіцінський, вченим секретарем – Ю. Філь [3, с. 48]. Одним з активних членів товариства були викладачі Одеського ІНО Кость Копержинський і Володимир Герасименко, чимало науковців з різних регіонів України [6, с. 4].

В. Герасименко неодноразово виступав на засіданнях товариства з доповідями з питань духовної культури подільського краю, друкував свої праці в наукових записках товариства, видавав окремими книгами. Так, 1925 року на засіданні історико-філологічної секції він виголосив доповідь “Кармелюк у народній поезії”. 1926 року Товариство за сприяння Є. Сіцінського видало окремою книгою його фольклорну розвідку “Кармелюк в українській народній пісні” [6, с. 5; 16]. Згодом з'явилася історико-літературознавча розвідка про Степана Руданського (1926) [17], вивченню, по-

пуляризації життя і творчості якого, за порадою свого наукового керівника професора М. Драй-Хмари, присвятив він усю дальшу науково-дослідницьку працю.

Володимир Герасименко і Кость Копержинський не пориваючи свої зв'язки з науковцями водночас проводили дослідницьку діяльність в складі Одеського наукового при ВУАН товариства [18, с. 204]. Про свою співпрацю з Товариством у листі до Юхима Філя (*його дружина Ганна – рідна сестра Володимира Герасименка – авт.*) від 1 квітня 1926 р. писав, що “у нас відкриваються семінари підвищеного типу, в тому числі й літературний. Відкрили, вже й закрили. Була дослідча кафедра – вже й загула... цими днями у нас засновано Наукове при УАН Т[оварист]во... Єсть тут краєзнавче т[оварист]во. Але я відходжу від нього. Не симпатично там...” [19]. Проте все ж продовжував бути членом Товариства і в 1929 р. видрукував у його Записках статтю “До літературної спадщини 60-70 рр.” [20, с. 48].

Займаючись педагогічною та науково-дослідницькою діяльністю В. Герасименко підтримував широкі зв'язки з відомими дослідниками Ю. Філем, Є. Сіцінським, М. Драй-Хмарою, а також з своїм братом, викладачем Високого Українського педагогічного інституту імені М. Драгоманова в Празі Полікарпом Герасименком-Волковинським [14, арк. 10-11; 21, арк. 1зв.], О. Рудловчак (Пряшів) та іншими. Став нештатним співробітником Всеукраїнської академії наук, на засіданнях якої 1929 року виступив з доповідями “Ліквідація Кам'янець-Подільської “Просвіти” та “Українська журналістика 1880-[18]90 рр. в Одесі” [22, с. 462]. Варто зазначити, що в цей же період на цих засіданнях були зачитані доповіді подолянина В. Січинського “Вишгородські ротонди” та “Ротонди на Україні” [22, с. 480], який знаходився в еміграції у Празі. Наукові та життєві взаємовідносини Володимира Яковича з вищеназваними вченими ще чекають свого дослідника.

Наприкінці 20-х рр. розпочалися сфальсифіковані владою політичні процеси проти української інтелігенції. Передчуваючи недобре, він за підтримки викладача Харківського ІНО В. Свідзінського переїхав до Харкова. Але сталінські репресії не обминули В. Герасименка, його в числі перших заарештували по сфабрикованій ДПУ справі “Спілки визволення України” [13, с. 61]. Майже рік його утримують в Харківській тюрмі, інкримінуючи зв'язки з С. Єфремовим та іншими прогресивними діячами, які так чи інакше були “причетні” до цього процесу. Його ім'я згадується і в сфабрикованій справі Кам'янецької філії Спілки визволення України, за якою були заарештовані активні діячі Кам'янецького при ВУАН Наукового товариства Є. Сіцінський та Ю. Філь.

Після суду В. Герасименка вислали за межі України до Воронежа на примусову працю під наглядом НКВС (*на жаль, архівні матеріали про цей період нам поки не вдалося віднайти.* – А.Т.) [14, арк. 32; 23; 24]. Працював бухгалтером, викладав російську мову у вечірній школі. Разом з ним відбував ув'язнення Максим Рильський [23].

Після 15 років політичного заслання В. Герасименко за сприяння Максима Тадейовича Рильського повернувся до Києва й отримав квартиру. У 1944-1948 та 1958-1966 рр. був співробітником Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН УРСР [6, с. 6-7], досліджував проблеми критичного реалізму, історію української літератури, взаємозв'язки і взаємодію національної літератури, літературну спадщину подільських літераторів С. Руданського і А. Свидницького, упорядкував декілька видань їх творів. У своїх наукових працях висвітлював творчість Т. Шевченка, І. Франка, Марка Вовчка, Л. Глібова, Ю. Федьковича, Л. Толстого, М. Горького, а також опублікував ряд праць з українського фольклору, етнографії, історії журналістики [2]. 1956 року захистив докторську дисертацію “Становление и победа критического реализма в украинской литературе”, головним опонентом на захисті якої виступав Максим Тадейович Рильський [25; 26].

Помер Володимир Якович 26 вересня 1984 р., похований на Байковому цвинтарі Києва [13, с. 62; 27].

Повернення Україні імені В. Герасименка неможливе без ґрунтовного вивчення всієї багатогранної спадщини знаного вченого, а це – більше сорока опублікованих наукових та науково-публіцистичних праць [10, с. 108-110], список яких додається [Додаток А]. Всі вони були і залишаються невичерпним джерелом історії української літератури і краєзнавства. Варто зазначити, що Володимир Герасименко намагався укласти бібліографічний покажчик своїх праць, про що свідчать рукописи “Gurriculum vitae” та автохарактеристика” (1948) [28] і “Список печатных работ” [29], що зберігаються серед архівних матеріалів фонду О.І. Білецького.

Додаток А

Список виявлених праць В.Я. Герасименка*

1. А.П. Свидницький. Вступление до книги: А.Свидницький. Избранное. – М. : Гослитиздат, 1956.
2. Альманахи 80-90-их років XIX століття. – Одеса, 1929.
3. Анатолій Свидницький. Літературний портрет. – К., 1959. – 133 с.
4. Боротьба за критичний реалізм в українській літературі (До проблем критичного реалізму). – К., 1958.

5. Борьба за критический реализм в украинской литературе [Рукопис] : дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук. – 1960.
6. Вивчення української літератури в школі.
7. Визит Кармалюка (Из письма в редакцию “Киевская старина”, 1883, февраль).
8. До літературної спадщини 60-70 рр. // Записки Одеського Наукового при УАН товариства, історико-філологічна секція № 2. – Одеса, 1929. – С. 48-50.
9. Думка Т.Шевченка. – Стерлітамак, 1943.
10. Життєвий і творчий шлях С.В. Руданського / Степан Руданський. Твори. – К. : Держлітвидав, 1959. – С. 20.
11. Життєвий і творчий шлях С.В. Руданського / Степан Руданський. Твори. – К. : Держлітвидав, 1962.
12. Життя і творчий шлях А.П. Свидницького: критико-біографічний нарис. Вступ до книги: Анатоль Свидницький. Твори. – К. : Держлітвидав, 1958.
13. З досвіду вивчення літератури в школі. – К., 1956.
14. З українського громадського руху на Поділлі (1905-1917). (Пам'яті д-ра К.Г. Солухи) // За сто літ.: матер. з громад. і літературного життя України ХІХ і початків ХХ століття / за ред. М.Грушевського. Кн. 5. – Х. ; К., 1930. – С. 305-313 – (Записки іст. секції укр. наук. т-ва в Києві, т. XXXI).
15. Загальна характеристика поезії 40-60 років // Історія української літератури 40-60 років ХІХ ст. – К., 1968. – С. 254-283.
16. Зв'язки А.П. Свидницького з революційним рухом // Жовтень. – 1957. – № 12.
17. Іван Франко – в школі. – К., 1958.
18. Кармелюк в українській народній пісні // Записки Кам'янець-Подільського при УАН товариства. Серія історико-філологічна. – Одеса ; Кам'янець-Подільський, 1926.
19. Кармелюк в українській народній пісні. – Кам'янець-Подільський, 1922.
20. Кармелюк в українській народній пісні. – Одеса, 1936.
21. Кармелюк у народній поезії: доп. на засіданні іст.-філол. секції Кам'янець-Подільського при ВУАН товариства, 1925.
22. Кармелюк у народній поезії: доповідь. – 1925.
23. Ліквідація Кам'янець-Подільської “Просвіти”: доп. на засіданні Всеукраїнської академії наук (1929) [32, с. 462].
24. Максим Горький и журнал “Жизнь юга”. – Стерлітамак, 1943.
25. Народна творчість. Вишивки на Тульчині. – Кам'янець-Подільський, 1929.

26. Науковий збірник Музею української культури у Свиднику // Радянське літературознавство. – К., 1968. – № 6. – С. 81-83.
27. Нові матеріали до біографії С.К. Руданського // Записки УАН. Відділ історико-філологічний. – К., 1926. – Кн. VII-VIII.
28. Новознайдений вірш С. Руданського [Коментар до публікації вірша С. Руданського “Сербська пісня”] // Жовтень. – 1957. – № 3. – С. 90-91.
29. Олександр Андрійович Руданський // Записки УАН. Відділ історико-філологічний. – К., Т. XIX. – С. 215.
30. Поезія “Дорога” (1964) // Відділ рукописних фондів та текстології інституту літератури імені Т.Шевченка. Архів М.Т. Рильського, ф. 137, спр. 3636 дод.
31. Поезія України. – Миколаїв : Просвіта, 1919.
32. Поет народного гумору. – К., 1929.
33. Програма з історії літератури. I курс факсопвіху. 11 річних годин. 1928/29 н. р. Викл. Герасименко (1928) // Держархів Одеської області, ф.р.-1593, оп. 2, спр. 15, арк. 65-65зв.
34. Проза. Загальний огляд. Історія української літератури 70-90 років XIX ст. У 8 т. – К., 1968. – Т. 4, Кн. 1 Література 70-90 років XIX ст. – С. 188-217 (у співавторстві з Калиниченко Н.Л.).
35. Руданський Степан Васильович. Твори [Текст] : поезія / С.В. Руданський; вступ. ст. та прим. В. Я. Герасименко. – К. : Дніпро, 1965. – 622 с.
36. Співомовки С.Руданського // вступ, упорядкування та редактування В.Герасименка. – К. : Сяйво, 1928.
37. Становление и победа критического реализма в украинской литературе : дис. на здобуття наук. ступ. докт. філол. наук. – 1956.
38. Степан Руданський – етнограф. – 1928
39. Степан Руданський [Текст]: життя і творчість : монографія / В.Я. Герасименко; АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т.Г. Шевченка. – К. : Наук. думка, 1985. – 186 с. – (Літературознавство).
40. Степан Руданський. – Б. д. і м. в.
41. Степан Руданський. – К., Книгополка, б. д.
42. Степан Руданський. Портрет. – Кам'янець-Подільська художньо-промислова школа, 1924.
43. Степан Руданський (До 100-річчя від дня смерті поета і фольклориста). // НТЕ. – 1973. – № 3. – С. 74-80.
44. Степан Руданський – етнограф. – Одеса, 1928.
45. Українська журналістика 1880-[18]90 рр. в Одесі: доп. на засіданні Всеукраїнської академії наук (1929) // Історія Національної Академії наук України. 1929-1933: док. і матер. – К., 1998. – С. 462.

46. Усадьба Н.И. Пирогова “Вишня” : краткий ист. очерк. – Винница, 1950. – 35 с.
47. Характеристика, літературні й етнографічні праці Олександра Андрійовича Руданського, стрієчного брата Степана Васильовича Руданського, з його рукописного збірника. Автобіографічні записи Є.Й. Сіцінського. Січень 1923 – 28 жовтня 1934 рр. // Держархів Хмельницької області, ф.р-3333, оп.1, спр.26, арк. 29.
48. Читач С.Руданського, як предмет дослідження // Записки Кам'янець-Подільського наукового при ВУАН товариства. – Кам'янець на Поділлі, 1927. – Т. 1. – С. 13-17.
49. “Gurriculum vitat” та автохарактеристика (1948). Архів О.І. Білецького // Відділ рукописних фондів та текстології інституту літератури імені Т.Шевченка, ф. 162, спр. 2122.
* збережено мову документів
** подано посилання на джерело згадування праці

Примітки:

1. Сіцінський Є. Наукова робота в Кам'янці на Поділлі за останнє десятиліття (1914-1924 рр.) / Є. Сіцінський // Україна. – 1926. – Кн. 1. – С. 172-177.
2. Сарана Ф.К. Герасименко Володимир Якович // Українська літературна енциклопедія (УЛЕ). – К. : Вид-во УРЕ, 1988. – Т. 1. – С. 408-409.
3. Баженов Л.В. Историчне краєзнавство Правобережної України ХІХ – на початку ХХ ст.: Становлення. Історіографія. Біобібліографія / Л.В. Баженов. – Хмельницький : Доля, 1995. – 256 с.
4. Мацько В. Політичні репресії на Хмельниччині / В. Мацько: Червона жара // Хмельниччина: роки становлення та поступу (1937-1997) : матер. всеукр. наук. іст.-краєзн. конф. – Хмельницький : Доля, 1997. – С. 263-276.
5. Мацько В. Просвітницький рух на Поділлі в 20-х роках / В. Мацько // Дивокрай. Хмельниччина. – 1997. – Вип. 2. – С. 55-58.
6. Мацько В., Семенко Б. Володимир Герасименко : літературознавча розвідка. – Хмельницький : Доля, 1995. – 12 с.
7. Зленко Г. Лучший знаток Руданского и Свидницкого. К 100-летию со дня рождения историка украинской литературы В.Я. Герасименка / Г. Зленко // Вечерняя Одесса. – 1995. – 22 авг.
8. Трембіцький А.А. Викладач Інституту народної освіти Володимир Герасименко / А. А. Трембіцький // Хмельниччина – Дивокрай. – 2006. – № 1-2. – С. 57-60.

9. Трембіцький А.А. До біографії, наукових зв'язків та здобутків знаного народознавця та літературознавця Володимира Герасименка / А. А. Трембіцький // Наукові записки : зб. праць молодих вчених та аспірантів. – К. ; Хмельницький, 2006. – Т. 14. – С. 298-303.
10. Трембіцький А.А. Наукові зв'язки та здобутки знаного літературознавця подолянина Володимира Герасименка / А. А. Трембіцький // Вісник студентського наукового товариства інституту історії, етнології і права. – Вінниця, 2007. – Вип. 8. – С. 105-111.
11. Трембіцький А.А. Історія української літератури в навчальній програмі викладача Інституту народної освіти Володимира Герасименка // Науковий вісник Вінницького територіального відділення Малої академії наук України. – Вінниця, 2008. – Вип. 1. – С. 38-41.
12. Завальнюк О. До біографії, наукових зв'язків та здобутків Юхима Філя / О. Завальнюк, А. Трембіцький // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2004. – Т. 4. – С. 151-163.
13. Мацько В.П. Пророчі благовісти / В. П. Мацько // Проблеми духовного і національного відродження на Поділлі / До 90-річчя утворення Подільської “Просвіти” : Матер. всеукр. наук.-краєзн. конф. – Хмельницький, 1995. – С. 61.
14. Архівно-слідча справа Юхима Павловича Філя // Держархів Хмельницької області, ф. УСБУ в Хмельницькій області, спр. 312 – 74 с.
15. Витяг із протоколу чергового засідання Кам'янецької науково-академічної катедри при ІНО від 18 березня 1924 р., ч 12. // ЦДАВО України, ф.166, оп.4, спр.306, арк. 51-51зв.
16. Філь Ю. До історії Кам'янець-Подільського Наукового при УАН тов-ва / Ю. Філь // Записки Кам'янець-Поділ. наук. при УАН товариства. – Кам'янець-Подільський, 1927. – Т. 1. – С. 91-97.
17. Інформаційний огляд дослідно-краєзнавчої праці на Поділлі: Видання Кабінету виучування Поділля Вінницької Філії Всенародної б-ки України при Українській академії наук. На 1 грудня 1926 р. – Вінниця, 1926. – Ч. 2. – С. IV.
18. Дручек О.В. Українознавець з Поділля / О. В. Дручек, Л. А. Савенок // Українська біографістика: зб. наук. праць. – К., 2005. – Вип. 3. – С. 202-207.
19. Лист Володимира Герасименка від 1 квітня 1926 р. до Юхима Філя. Оригінал. – 2 арк.// Родинний архів А.М. Трембіцького.

20. Герасименко В. До літературної спадщини 60-70 рр. / В. Герасименко // Записки Одеського наукового при УАН товариства, історико-філологічна секція № 2. – Одеса, 1929. – С. 48-49.
21. Автобіографія Юхима Павловича Філя від 31.08.1929 р. Оригінал. – 2 арк. // Родинний архів А.М. Трембіцького.
22. Історія Національної академії наук України. 1929-1933: док. і матер. – К., 1998. – 544 с.
23. Архівна кримінальна справа Герасименко В.Я. // Архів УСБУ в Одеській області, спр. 22064-П.
24. Письмо начальника Информационного центра Управления внутренних дел по Вологодской области МВД России И.А. Гладилова к А.М. Трембицкому № 2/13-4919 от 28. 12. 2007 года. Оригінал. – 1 арк. // Родинний архів А.М. Трембіцького.
25. Рильський М.Т. Отзыв о диссертации В.Я. Герасименко “Борьба за критический реализм в украинской литературе” (1960). Архів М.Т. Рильського // Відділ рукописних фондів та текстології інституту літератури імені Т.Шевченка, ф. 137, спр. 1332.
26. Рильський М.Т. Отзыв об автореферате докторской диссертации В.Я. Герасименко “Становление и победа критического реализма в украинской литературе” (1956). Архів М.Т. Рильського // Відділ рукописних фондів та текстології інституту літератури імені Т.Шевченка, ф. 137, спр. 1333.
27. Герасименко Володимир Якович // Енциклопедія сучасної України. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАНУ, 2006. – Т. 5 (Вод-Гн). – С. 534-535.
28. Герасименко В.Я. “Gurriculum vitat” та автохарактеристика (1948). Архів О.І. Білецького / В. Я. Герасименко // Відділ рукописних фондів та текстології інституту літератури імені Т.Шевченка, ф. 162, спр. 2122-2136.
29. Герасименко В.Я. Список печатных работ (б.д.). Архів О.І. Білецького / В. Я. Герасименко // Там само, спр. 4271.

Afford to compile a list of published works and manuscripts of a famous Ukrainian scholar in literature, historian, regional ethnographer, ethnologist, a dean of the Philological department of Kamyanets'-Podil'skyi institute of national education, a doctor of philological science, Podillya's dweller Volodymyr Yakovych Gerasymenko (1895-1984) is made in the article.

Key words: ethnologist, scholar in literature, bibliography, Volodymyr Gerasymenko.